

УДК 37. 036

О.М. Кутова

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України

м. Київ

ЗМІСТ ТА СКЛАДОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ А.С. МАКАРЕНКА

Ключові слова: педагогічна техніка, технологія виховання, естетичне виховання, технологія естетичного виховання, перспектива.

У нинішній час духовний розвиток та естетичне виховання особистості виступають одним із найактуальніших завдань педагогічної науки. Тому нагальною потребою суспільства є підготовка високогуманних, духовно багатих, естетично вихованих людей. У Державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ століття) зазначається, що „головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.”

Розвиток освітніх процесів у сучасному суспільстві, величезний досвід педагогічних інновацій, авторських шкіл та учителів-новаторів, результати психолого-педагогічних досліджень постійно вимагають узагальнення і систематизації. Одним із засобів вирішення цієї проблеми, як стверджує у своїх роботах Г.К. Селевко, є *технологічний підхід*, застосування поняття „технологія” до сфери освіти [6, с. 26]. За ствердженням Г. П. Васяновича, оскільки не тільки суспільство, але й все людство потребує „кардинальних змін людської поведінки, спрямованої на гуманність, добро, красу, то нам необхідна загальна наукова технологія розвитку й виховання особистості” [1, с. 192].

У вітчизняній педагогіці вперше зустрічаємо поняття технологізації навчально-виховного процесу в творах А.С. Макаренка, який зазначав, що педагогічне виробництво ніколи не будувалося за технологічною логікою, а

завжди по логіці моральної проповіді. Це особливо помітно в галузі власне виховання [3, с. 521]. Він розумів технологію виховання, як сукупність прийомів, методів і форм роботи, що можуть змінити особистість дитини, виховати її доброзичливою, толерантною, красивою душею, ввічливою до однокласників та всіх оточуючих її людей. Застосовувати технологію, на думку А.С. Макаренка, можна лише тоді, коли вихователь матиме певний досвід. Видатний педагог дуже влучно з цього приводу писав, що складність виховання молоді людини, полягає не в тому *„як це можна зробити, а як це зробити”*. А це – питання педагогічної техніки, переконував він. Техніку можна вивести тільки із досвіду. Закони різання металів не могли б бути знайдені, якщо б у досвіді людства ніхто ніколи металів не різав. Тільки тоді, коли є технічний досвід, можливі винаходи, удосконалення, вибір [3, с. 521].

Вчений-педагог багато думав і працював над проблемами виховання та навчання і не бачив різниці між технологіями виробництва та виховання. Він вважав, що людська особистість з усією її складністю, багатством і красою потребує підходу з більш точними вимірами, з більшою відповідальністю і з більшою наукою. Ця глибока подібність між виробництвом та вихованням не тільки не „ображала” його уявлення про людину, але навпаки заражала особливою повагою до неї, тому, що неможливо ставитися без поваги і до складної машини [3, с. 522].

А.С. Макаренко зазначав, що духовний світ людини формується під впливом багатьох чинників. Але серед них надзвичайно великий вплив мають технології естетичного виховання, що використовуються на уроках мистецького циклу, на уроках мови та літератури, історії, географії, математично-природничого циклу, позашкільній роботі (хоча він не вживав поняття технології естетичного виховання, але користувався ними у роботі з учнями).

Технології естетичного виховання – це, на думку, визначного математика і педагога Дж. Пойа ремесло, що має у своєму розпорядженні „масу прийомів і хитрощів”.

М.П. Лещенко додає, що кожний добрий учитель користується своїми прийомами і саме цим відрізняється від іншого доброго вчителя. Сучасні технології естетичного виховання, зазначає вчена, орієнтують на створення педагогом такої навчальної ситуації, яка б стимулювала діяльність учнів на позитивному чуттєво-емоційному фоні [2, с. 26] і безпосередньо спрямовувалося на формування і виховання естетичних почуттів, смаків, поглядів, ідеалів і художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини.

Як свідчить практика, застосування технологій естетичного виховання дає можливість набагато краще сприйняти навчальний матеріал, адже ці технології поряд з виконанням своїх виховних функцій, сприяють більш глибокому і міцному засвоєнню знань. Вчителю при цьому нічого не потрібно вигадувати, він лише повинен розкривати те, що закладено в самому навчальному предметі, і таким чином показувати багатство зв'язків, які виявляються на уроці при вивченні закономірностей природи і суспільства. Про те, що естетичне сприйняття є своєрідним аспектом діяльності, люди знали давно. Ще К.Д. Ушинський писав: „У кожній науці більше чи менше присутній естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі наставник”.

Педагогіка – це наука і мистецтво. Ця думка притаманна працям багатьох педагогів (К. Ушинського, П. Кептерева, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, І. Зязюна). Для її досягнення не можна обмежуватися вивченням теоретичних положень, а потрібно оволодівати педагогічним мистецтвом.

Щоб оволодіти цим мистецтвом, А.С. Макаренко сам намагався стати високоосвіченою і естетично вихованою людиною. Оскільки його батькам не довелося вчитися у школі, то вони прагнули дати освіту синові. Закінчивши

двокласне початкове училище, він вступив до Кременчуцького чотирьохкласного міського училища, де проявив вражаючу широта інтересів.

Як зазначає А. Терновський, маючи добрий слух, Антон Макаренко вчиться грати на скрипці і співає у шкільному хорі. Вивчає образотворче мистецтво і сам непогано малює. Він регулярно відвідує театр і бере участь в імпровізованих шкільних спектаклях. Накінець, серйозно займається гімнастикою, навіть заміняючи на уроці учителя [3, с. 529].

А.С. Макаренко ще з дитинства дуже захоплювався книгами. Це були не лише дорогі серцю кожного підлітка книги про подорожі та пригоди, але й російська класика, особливо Гоголь і Чехов. З великим задоволенням майбутній педагог декламує напам'ять багато віршів Пушкіна, Лермонтова, Некрасова та інших поетів. А Олексій Максимович Горький став для нього не тільки улюбленим письменником, але й учителем життя.

Сам А.С. Макаренко з дитинства захоплювався літературною діяльністю. Будучи учнем Кременчуцького училища, він веселив друзів своїми сатиричними віршами на теми шкільного життя. Протягом багатьох років, з присутньою йому пунктуальністю, він вів щоденник, який сприяв виробленню в нього літературних навичок. У Полтавському педагогічному інституті Антон Макаренко редагує рукописний сатиричний журнал „Інститутська щілина”. Як підсумок перших творів – пише оповідання „Дурний день”, але О.М. Горький не сприйняв його за літературний твір. І вже, будучи керівником колонії імені Горького і комуни імені Дзержинського, він пише чудові твори „Педагогічна поема”, „Марш тридцятого року”, „ФД-1”, „Прапори на баштах”, якими захоплюється не одне покоління підлітків і вчителів.

Працюючи з дітьми різних вікових категорій, А.С. Макаренко перш за все вимагав дисципліни, але вона ґрунтувалася не на бездумній покорі і тим більше – насильстві, а на „ поєднанні повної свідомості, ясності, повного розуміння, спільного для всіх розуміння – як поступати, з ясною, цілком точною зовнішньою формою, яка не припускає сварок, суперечностей, заперечень, зволікань, базікання” [3, с. 535].

Але який би захід чи педагогічну ситуацію А.С. Макаренко не пропонував, не проводив, не аналізував, в усьому підсвідомо чи свідомо намагався використати технології естетичного виховання.

Оскільки в його навчальних закладах переважали діти старшого шкільного віку, то у виробленні зовнішньої форми дисципліни йому допомагала так звана „воєнізація”. А.С. Макаренко не випадково заключав це слово в лапки. Військова атрибутика: накази, ропорти, бадьорий відгук: „Так”, горніст, що грає збір, черговий біля входу, прапори, оркестр, бездоганний стрій колоністів – все це являло собою *„невелеку гру, естетичний додаток до трудового життя”* [3, с. 535].

А.С. Макаренко вкладав у „гру” значно серйозніший сенс і мету, ніж може здатися на перший погляд. Він підкреслював, що гра робила дитяче життя цікавішим, красивішим і непомітно для її учасників виробляла в них не лише такі „зовнішні” сторони поведінки, як пунктуальність і акуратність, ввічливість і підтягнутість, але і якості, що складають внутрішню сутність кожного свідомого члена колективу: організованість, дисциплінованість, почуття відповідальності. [5, с. 535].

Тут естетична функція „воєнізації” була лише одним із багатьох каналів педагогічного впливу на вихованців. А.С. Макаренко надавав важливе значення естетичному вихованню. Розуміючи його дуже широко, він застосовував такі без сумніву значні технології естетичного виховання, як постійне використання гарної книги, відвідування театру і кіно з наступним їх обговоренням, прийняттям особистої думки самих колоністів. Його учні серйозно займалися образотворчим мистецтвом, музикою (духовий оркестр комуни імені Дзержинського виконував складні класичні твори і вважався одним із кращих в Україні). Ставлення учнів до музики А.С. Макаренко з великим захопленням описав у оповіданні „Симфонія Шуберта”, де один з вихованців звертається до організатора цього оркестру *„ходімте послухаємо музикантів, вони розучують цікаву річ, я уже два рази чув: симфонія Шуберта”* [4, с. 476].

У колонії імені Горького, а потім у комуні імені Держинського великого значення А.С. Макаренко надавав естетичній технології театральної гри, де були задіяні всі вихованці і навіть працівники цих закладів. Відповідально ставилися діти до будь-якого доручення: чи то виконували роль артистів, чи шили артистичний одяг, створювали декорації, і реквізит, відкривали занавіс, займалися опаленням, освітленням, прибиранням. Від усіх їх залежало сприйняття твору, який вони показували глядачам. Тут також формувалося у вихованців і почуття прекрасного, і почуття стриманості, і почуття відповідальності. „За зимовий сезон ми ставили близько сорока вистав, і в той же час ми ніколи не гонилися за якимось клубним полегшенням і ставили найбільш серйозні вистави, повторюючи, зазвичай, репертуар столичних театрів” [3, с. 251]. І це було незрівняне почуття, яке виникало в усіх глядачів.

Завідуючий колонією також звертав увагу, здавалося б, на такі незначні штрихи життя закладу як велика кількість квітів на території і в приміщенні, натерті до блиску поли, білосніжні скатертини на столах, акуратний одяг і зачіска. Все це були ті самі „принципові дрібниці”, які входили до загальної глибоко продуманої системи естетичного виховання.

Як підкреслює у своїх спогадах про видатного педагога А. Терновський, „систему естетичного і морального виховання доповнювала фізична підготовка. Спортивні ігри і гімнастика, прогулянки і великі туристичні походи давали добру розрядку після напруженої праці і навчальних занять, сприяли фізичному загартуванню дітей” [5, с. 536].

Дуже тонко підмітив А.С. Макаренко, що людина не може жити на світі, якщо у неї нема попереду нічого радісного. Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість. *У педагогічній техніці ця завтрашня радість є одним з найважливіших об’єктів роботи. І вчителі повинні пам’ятати, що спочатку потрібно організувати саму радість, викликати її до життя і поставити як реальність. По-друге, потрібно наполегливо перетворювати більш прості види радості в більш складні і значущі. Тут проходить лінія від примітивного задоволення яким-небудь пряником до глибокого почуття обов’язку* [3, с. 529].

У „Педагогічній поемі” А.С. Макаренка підкреслює: „найважливіше, що ми звикли цінити в людині – це сила і краса. І те й інше визначається в людині виключно за його відношенням до перспективи... Чим більший колектив, перспективи якого є для людини перспективами особистими, тим людина гарніша і вродливіша.

Виховати людину – означає виховати у неї перспективні шляхи, за якими розташується її завтрашня радість” [3, с. 530].

Узагальнюючи викладене в статті, зазначимо, що використання технологій естетичного виховання А.С. Макаренка сприятиме підвищенню ефективності навчання і виховання дитани в сучасній школі.

Література

1. Васянович Г. П. Педагогічна етика: навч-метод. посіб. / Григорій Васянович – Л. : Норма, 2005. – 343 с.
2. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. – 2-е вид., доп. / Марія Петрівна Лещенко. – К.;. 1996. – 192 с.
3. Макаренко А. С. Педагогическая поэма. / Антон Семенович Макаренко. К. : Веселка, 1986. – 602 с.
4. Макаренко А. С. Собрание сочинений: в 4 Т. Т.3 / Антон Семенович Макаренко. – М. : Правда, 1987. 510 с.
5. Макаренко А. С. Собрание сочинений в 4 Т. Т. 4 / Антон Семенович Макаренко. – М.: Правда, 1987. 574 с.
6. Селевко Г. К. Воспитательные технологии / Герман Константинович Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 320 с. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).

О.Н. Кутовая

Институт педагогического образования и образования взрослых АПН Украины
г. Киев

Содержание и составные технологии эстетического воспитания А.С. Макаренко
Резюме

В статье рассматриваются вопросы использования А.С. Макаренко технологий эстетического воспитания учащихся в колонии имени Горького и коммуне имени Дзержинского; анализируется влияние на личность подростков педагогической и театральной игры, а также других эстетических способов воспитания умения видеть прекрасное в жизни.

Ключевые слова: педагогическая техника, технология воспитания, эстетическое воспитание, технология эстетического воспитания, перспектива.

O.N. Kutov

Institute of Pedagogical obrazrvaniya adult education APS of Ukraine, Kiev

The essence of aesthetic education technology for the product A.S. Makarenko

Summary

In the article is concerned with the use of technology aesthetic education of students in the Gorky Colony and Comun Dzerzhinsky, analyzing the impact on the identity of adolescent educational and theatrical games, as well as education to see the beauty in life.

Keywords: pedagogical technics, technology education, technology aesthetic education, esthetic education, perspective.

Кутова Ольга Миколаївна

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, аспірант відділу педагогічної естетики та етики.

Дом. адреса – пр-т Оболонський, 36, кв. 38.

Дом. тел. – 412 – 67 – 11, моб. – 096-371-86-19.